

Гудманян А. Г., Плетенецька Ю. М.,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ДО ПРОБЛЕМ КІНОПЕРЕКЛАДУ ЯК ВИДУ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті йдеться про теоретичні аспекти кіноперекладу як художнього перекладу, висвітлено специфічні проблеми, які виникають при перекладі кінотекстів, описано низку дискусійних питань, що потребують подальшого вивчення та детального опрацювання.

Ключові слова: кінопереклад, кінотекст, кінодіалог, художній текст.

В статье проанализированы теоретические аспекты киноперевода как художественного перевода, выделены специфические проблемы, которые возникают при переводе кинотекстов, описано ряд дискуссионных вопросов, которые нуждаются в дальнейшем изучении.

Ключевые слова: киноперевод, кинотекст, кинодиалог, художественный текст.

The article focuses on a brief overview of the theoretic aspects of film translation as a literary translation, it highlights specific problems that often arise while translating film texts and also a series of controversial aspects requiring further detailed elaboration.

Key words: film translation, film text, film dialog, literary text.

Можна стверджувати, що мова художнього кіно, так само, як і мова художньої літератури є багатим цікавим і актуальним матеріалом для дослідження, адже художній кінематограф відіграє важливу роль у структурі між-культурної комунікації, а відтворення його етноспецифіки є особливою лінгвістичною та культурологічною проблемою сьогодення. Враховуючи обов'язковість дублювання, озвучення або титрування державною мовою всіх іншомовних кінофільмів український переклад іноземної кінопродукції набуває дедалі ширшого масштабу, що зумовлює актуальність досліджуваної у статті проблематики.

У сучасному вітчизняному й російському перекладознавстві основна увага звертається на особливості відтворення художньої літератури. Перекладу ж кінофільмів присвячено поодинокі роботи (Р. Матасов, В. Горшкова, І. Міголат'єв, С. Лобастов, М. Снеткова, Т. Некрасова, Т. Бесараб) у яких розглянуті загальні методичні, технічні та окремі лінгвістичні проблеми кіноперекладу.

Структура художнього тексту визначається його двома функціями, які знаходяться в складній взаємодії одна з одною: естетичною і комунікативною. Під художнім текстом маємо на увазі естетичний засіб опосередкованої комунікації, мета якої полягає у образотворчому, виразному розкритті теми, що представлено у єдності форми і змісту і складається з мовленнєвих одиниць, що виконують комунікативну функцію [2, с. 10]. Художній текст багатоплановий і між різними його рівнями існують складні неієрархічні стосунки.

Чи варто розглядати кінопереклад як дещо таке, що підкорюється загальним нормам художнього перекладу, чи це зовсім інша галузь зі своїми окремими законами та критеріями оцінювання? Дійсно, на кінопереклад впливає значна кількість екстралінгвістичних чинників, які жодним чином не впливають на художній переклад: обмеженість у часі, довжина репліки, синхронізація із зображенням тощо. Чи можуть за таких умов художній та кінопереклад підкорятися єдиним вимогам?

З цієї точки зору на особливу увагу заслуговує класифікація текстів, запропонована К. Райс, згідно з якою тексти поділяються на три основних типи: 1) з домінантною функцією опису (повідомлення інформації); 2) функцією вираження (емоційних чи естетичних переживань); 3) функцією звернення (заклик до дії чи реакції) [5]. Ці три типи можуть бути доповнені четвертою групою текстів, які запропоновано називати аудіомедіальними. Йдеться про тексти, що є зафіксованими на матеріальних носіях, але надходять до адресата в усній формі, які він сприймає на слух. Різниця між цими чотирма типами тексту зумовлює і характер перекладацького методу, стратегій та тактик, що застосовуються під час перекладу цих текстів [5].

Перекладаючи кінотекст, важливо не лише зробити фільм зрозумілим глядачеві, але й зберегти задум оригіналу, розкрити образи персонажів у заданому режисером стилістичному напрямку, передати засобами мови перекладу цілісний твір, не допустити порушення його впливової сили.

При перекладі художніх фільмів необхідно враховувати вимоги, які висуваються до художнього перекладу. Як відомо, переклад художнього тексту є не стільки перекладом в його утилітарному розумінні, скільки особливим видом міжкультурної, культурно-етнічної і художньої комунікації, для якої важливим є саме текст як вагома змістовна величина і предмет художнього відтворення і сприйняття [6, с. 57]. Поряд з іншими формами творчої діяльності, він є інструментом культурного освоєння світу і розширення колективної пам'яті людства, фактором самої культури [6, с. 58].

На перший погляд, переклад ігрового кіно може видатися простішим, ніж переклад документальних стрічок. Насправді, в основі кінофільмів є не спеціальна інформація, а живе спілкування, в них бувають паузи, багато що зрозуміло з ситуації. Проте, з іншого боку, передати цю розмовну стихію іншою мовою не так просто. Важливо не тільки виконати ряд технічних вимог, не тільки вірно відтворити зміст, але і зберегти задум оригіналу, уявити образи персонажів в заданому авторами стилістичному ключі, тобто, створити засобами іншої мови цілісний твір.

Перекладений фільм, як і будь-який перекладений твір отримує нове життя в чужому для нього культурному контексті. В ньому він функціонує як повноцінний автономний текст і стає невідокремленим від оригінального художнього процесу в новій культурі. Таким чином, перекладений текст повинен володіти самостійною естетичною цінністю, іноді всупереч тексту оригіналу [1, с. 28].

Говорячи про кінопереклад не можна не згадати особливість, властиву художньому перекладу в цілому. Ю.Л. Оболенська визначає мету художнього перекладу як здійснення повноцінної міжмовної естетичної комунікації

шляхом інтерпретації вихідного тексту, реалізованої в новому тексті на іншу мову [4, с. 117]. В цій дефініції дуже важливими є два поняття. По-перше, переклад – це завжди суб'єктивна інтерпретація тексту конкретною людиною. По-друге, ця інтерпретація здійснюється засобами якоїсь мови і в контексті інонаціональної культури.

Тобто, існує два ряди факторів: суб'єктивного і об'єктивного характеру, які визначають межі будь-якого перекладу. Розглянемо явище меж перекладу стосовно перекладу художніх фільмів. Об'єктивні фактори багато в чому пов'язані з комунікативним характером процесу перекладу і необхідно враховувати роль всіх його складових: лінгвістичних і стилістичних параметрів спілкування, особливостей комунікативної ситуації, а також позиції відправника і адресата повідомлення.

Найочевиднішим виявляється власне лінгвістичний фактор. Неспівпадіння систем національних мов призводить до того, що текст перекладу об'єктивно може бути лише відносно еквівалентний оригіналу.

Так, на морфологічному рівні невідповідність між англійською і українською мовами виявляється досить чітко: вся система словозмін іменника та дієслова в українській мові базується на відміні і дієвідміні, які мають складні форми. Відміну та дієвідміну в граматиці української мови можна порівняти з такими категоріями англійської граматики, як система прикметниково-іменникових сполучень (еквівалентів відмінків) та часових форм з використанням розгалуженої системи допоміжних дієслів (еквівалентів українських форм дієвідміни).

На рівні слова є також великі відмінності – структура формування українського слова різноманітніша, ніж англійського. В англійській мові в результаті змін, що відбулися в структурі слова під час його історичного розвитку, утворилась велика кількість односкладових слів і виник новий спосіб утворення слів – конверсія, чого немає в українській мові. Кількість багатозначних і омонімічних слів в англійській мові значно більша, ніж в українській.

Синтаксичний рівень містить велику кількість невідповідних елементів.

Невідповідності спостерігаються у функціонуванні неособових форм дієслова, які в англійській мові в межах простого речення утворюють конструкції, що є потенційними еквівалентами відповідних підрядних речень в українській мові. Чільне місце посідають відмінності в системі атрибутивних комплексів.

Великі труднощі в розумінні відтінків значення пов'язані з порядком слів у англійській та українській мовах. В англійській мові через морфологічну неформленість слова порядок слів має граматичне значення і визначає таким чином синтаксичні зв'язки між елементами речення. В українській мові порядок слів таких функцій не виконує.

Суб'єктивні фактори меж перекладу обумовлені мовною і культурною компетенцією перекладача і редактора, а також їх талантом, рівнем професіоналізму, світоглядом і сприйняттям вихідного матеріалу. В тексті перекладача немінуче відображає своє власне розуміння образів героїв, подій, що відбуваються, яке не обов'язково співпадає із задумом авторів фільму. Крім того, кожен перекладач по-своєму оцінює вимоги до перекладу і, виходячи з цього, обирає свою стратегію перекладу: скрупульозно відтворити стиль фільму, обмежуватися передачею загального змісту кожної фрази тощо. В художньому перекладі ці суб'єктивні фактори відіграють важливу, а іноді й першочергову роль. Перекладач стає посередником між мистецьким твором і чужою новою культурою. Йому необхідно відтворити індивідуальну своєрідність оригіналу, зберегти його естетичне сприйняття. Зрештою, від того наскільки талановито перекладач виконає свою роботу, залежить доля твору в новій культурі.

У теоретичних перекладознавчих розвідках, присвячених питанням відтворення кінотексту для цільової аудиторії, наголошується, що все коло перекладацьких проблем пов'язане з необхідністю залучення до цього типу тексту не репродуктивних перекладацьких стратегій (термін – В.В. Демецької), а саме адаптивних стратегій. Так, в одній із статей Р. Магасов наголошує на необхідності опанування майбутніми перекладачами навичками аналізу цільової аудиторії з подальшим вибором релевантної перекладацької стратегії, вміння виявляти важливі з точки зору розвитку сюжету елементи відеоряду, а також особливості художнього стилю авторів кінофільму, оскільки кінотекст потребує врахування лінгвоетнічних комунікативних компетенцій носіїв мови перекладу [3]. Сам термін “кінотекст” він трактує як “технічно диференційовану динамічну знакову ситуацію, що є сукупністю структурних елементів кіномови у рамках кінематографічного твору, яка відправляє, відповідно до жанрової специфіки, певне інформаційно-емоційне повідомлення реципієнтові (глядачеві). Це повідомлення має вигляд синергетичної комбінації семіотичних кодів (вербальної мови/мов, музики, кінесики, іконіки і т.ін.), що характеризується змістовою довершеністю, інтертекстуальністю, поліавторською модальністю та наявністю різноманітних стилістичних фігур мови кіно (кінометафори, кіноепіфори, паралелізм, еліпс і т.ін.), записана на матеріальному носії і призначена для аудіовізуального сприйняття” [3].

Лінгвістична система кінотексту як предмет кіно/відеоперекладу включає в себе:

- титри і надписи, що є складовою частиною світу речей фільму;
- усну складову (вербальне мовлення акторів, закадровий текст, пісня і т.ін.) [3].

Кіноперекладачеві важливо вміти швидко знаходити необхідну інформацію про фільм в інтернеті, тому він має знати якомога більше тематичних ресурсів, де викладені короткі відомості про фільми, основні та/або режисерські сценарії, рецензії тощо.

Аналізуючи теоретичні та практичні статті у друкованих та інтернет виданнях підсумуємо, що перекладознавці та перекладачі опікуються такими проблемами кіноперекладу: неспівпадіння систем національних мов, що призводить до втрати еквівалентності, труднощі перекладу назв кінофільмів; кінодіалог як одиниця перекладу; специфіка перекладу фільмів із субтитрами; фільм як форма сучасного художнього тексту; проблеми прагматичної адаптації тексту художнього фільму; психолінгвістичні особливості перекладу кіно– та відеоматеріалів; критерії оцінювання кіноперекладу – чи відрізняються вони від критеріїв, за якими оцінюють переклад художнього тексту; впровадження курсу кіноперекладу у фахових ВНЗ та ін.

Таким чином, перекладаючи кінотекст, важливо не лише зробити фільм зрозумілим глядачеві, але й зберегти задум оригіналу, розкрити образи персонажів у заданому режисером стилістичному напрямку, передати засобами мови перекладу цілісний твір, не допустити порушення його впливової сили.

Проблематика дослідження має суттєві перспективи, актуальне теоретичне та практичне значення для перекладознавства, з огляду на можливість вивчення фільму як форми сучасного художнього тексту; проблеми прагматичної адаптації тексту художнього фільму; критеріїв оцінювання кіноперекладу.

Детальне дослідження перекладу кінофільмів як видів художнього тексту також важливе для досягнення вищого рівня кіноперекладів в Україні, що сприятиме розвитку кіномистецтва зокрема та української культури загалом.

Література:

1. Гарбовский Н. К. Теория перевода. – М., 2004. – 544 с.
2. Ефремова М. А. Концепт кинотекста : структура и лингвокультурная специфика : На материале кинотекстов советской культуры. Дисс ... канд. филолог, наук. – Волгоград, 2004. – 185 с.
3. Матасов Р. А. Методические аспекты преподавания кино/видеоперевода // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – РГПУ им. А. И. Герцена, 2009. – С. 155-166.
4. Оболенская Ю. Л. Художественный перевод и межкультурная коммуникация. – М., 2006. – 336 с.
5. Райс К. Классификация текстов и методы перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 202-228.
6. Снеткова М. С. Лингвостилистические аспекты перевода испанских кинотекстов : На материале русских переводов художественных фильмов Л. Бунюэля “Виридиана” и П. Альмодовара “Женщины на грани нервного срыва”. Дисс ... канд. филолог, наук. – Москва, 2009. – 232 с.
7. www.telekritika.kiev.ua.